

Arja Turunen

Lähiösuunnittelu sukupuolten tasa-arvon esteenä?

Yhdistys 9 ja vaatimukset asumisen uudistamisesta 1960-luvulla

Puolustamme ihmisen valinnanvapautta, mutta rakennamme yhdenmukaistumiseen pakottavia miljöitä.¹

Jaakko Pakkasvirran ohjaama elokuva *Vihreä leski* herätti ilmestyessään vuonna 1968 vilkkaan keskustelun lähiöiden ongelmista. Tämä tuli ohjaajalle yllätyksenä, hänen tarkoituksenaan kun oli ollut käsitellä elokuvassa naisen aseman ongelmia. *Vihreä leski* kertoo nykyaikaisessa asumalähiössä asuvasta perheenäidistä, jonka elämä on yksinäistä sosiaalisten kontaktien vähyyden takia.²

Naisen asema oli 1960-luvulla ajankohtainen teema, jonka oli nostanut kansainväliseen julkiseen keskusteluun erityisesti yhdysvaltalaisen Betty Friedanin vuonna 1963 ilmestynyt, lähiöiden turhautuneiden kotirouvien elämästä kertonut teos *The Feminine Mystique*.³ Teoksen esittämä vaatimus naisten vapauttamisesta kotiäidin roolista vaikutti keskeisellä tavalla uuden naisliikkeen syntyyn Yhdysvalloissa.⁴ Kirjan suomen-

nos *Naisellisuuden harhat* oli ilmestynyt vuonna 1967.⁵

Suomessa ja Ruotsissa oli 1960-luvun alusta lähtien keskusteltu vilkkaasti naisen aseman ongelmista niin sanotun sukupuoliroolikeskustelun muodossa. *Vihreä leski* tulkittiin kuitenkin lähiöiden ongelmista kertovaksi elokuvaksi. Elokuvan vastaanoton on katsottu tuoneen suomalaisen julkiseen keskusteluun ongelmakeskeisen lähiöpuheen, jossa lähiöitä kritisoidaan siitä, että niiden asukkaiden elämä on yksitoikkoista, yksinäistä ja masentavaa.⁶

Tässä artikkelissa tarkastelen 1960-luvun lähiöitä ja lähiökeskustelua Yhdistys 9:n kautta, joka oli sukupuoliroolikeskustelun tunnetuin edustaja⁷ Sen tärkeimmät tavoitteet koskivat abortin laillistamista ja naisten aseman parantamista työelämässä, mutta sillä oli myös asumisen uudistamista koskevia tavoitteita. Nämä tavoitteet liittyivät keskeisesti ”vihreiden leskien” tematiikkaan eli keskusteluun siitä, millainen on naisten kannalta hyvä asuin- ja elinympäristö. Yhdistys

1. Leif Sundström, *Rakennettu väkivalta*. Teoksessa Sauli Salmi (toim.) *Vastalause* 66. Kirjamaailma 1966b, 81.
2. Johanna Hankonen, *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Otatieto; Gaudeamus 1994, 83–84; Mervi Pantti, *Kaikki muuttuu. Elokuwakulttuurin jälleentekeminen Suomessa 1950-luvulta 1970-luvulle*. Suomen elokuvatutkimuksen seura 1998, 163–170; Hanna Kuusi, *The Green Widow. Feature Films in Social History*. Teoksessa Sirpa Leppänen & Joel Kuortti (toim.), *Inescapable Horizon. Culture and Context*. Jyväskylän yliopisto 2000, 203–228; Hanna Kuusi, *Viinistä vapautta. Alkoholi, hallinta ja identiteetti 1960-luvun Suomessa*. SKS 2003, 236–239; Termi ”vihreä leski” oli peräisin saksankielisestä keskustelusta. *Suomen Kansallisfilmografia: 7, 1962–1970*. 1998, 461.
3. Betty Friedan, *The Feminine Mystique*. Norton 1963.
4. Ks. esim. Betty Friedan, *It Changed my Life. Writings on the Women's Movement*. Harvard University Press 1998.
5. Betty Friedan, *Naisellisuuden harhat*. Kirjayhtymä 1967.
6. Matti Kortteinen, *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava 1982; Hankonen 1994; Irene Roivainen, *Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsingin kaupungin tietokeskus 1999; Kuusi 2003, 236–241; Kirsi Saarikangas, *Sandboxes and Heavenly Dwellings. Gender, Agency, and Modernity in Lived Suburban Spaces in the Helsinki Metropolitan Area in the 1950s and 1960s*. *Home Cultures. The Journal of Architecture, Design and Domestic Space* 11:1 (2014), 33–64.
7. Rooli-ideologian omaksui 1960-luvulla myös Suomen Naisten Demokraattinen Liitto sekä SDP:n nais- ja nuorisjärjestöt. Radikaali sukupuolirooli-ideologia vaikutti myös vuonna 1966 aloittaneen *Naisen asemaa tutkivan komitean* työn taustalla. Heidi Kurvinen & Arja Turunen, *The Radical Sex Role Ideology and the Finnish Gender Role Movement of the Late 1960s*. *Women's History Review* 23:1 (2023), 62–81. <https://doi.org/10.1080/09612025.2022.2092270>; Solveig Bergman, *The Politics of Feminism. Autonomous Feminist Movements in Finland and in West-Germany from the 1960s to the 1980s*. Åbo Akademi University Press 2002, 138.

9:n vaatimus oli, että alueiden suunnittelussa tuli huomioida myös sukupuolten tasa-arvo.

Lähiöiden asukkaita osallistuvivat lähiöitä koskevaan keskusteluun tuomalla esiin myös lähiöiden hyviä puolia, joiden merkitystä myös myöhempi lähiötutkimus on korostanut. Esimerkiksi muutto kaupungin keskustan pienistä asunnoista tai maaseudulta uuteen, nykyaikaisilla mukavuuksilla varusteltuun asuntoon merkitsi huomattavaa asumisen ja elämisen tason nousua. Asukkaat arvostivat lähiöiden rauhallisuutta ja luonnonläheisyyttä, ja heillä oli tiiviit naapurisuhteet, jopa tiiviimmät kuin kaupungin keskustassa asuessaan. Kotirouvien verkosto, joka tyypillisesti muodostui lasten hiekkalaatikolla, osoittautui lähiöiden voimakkaimmaksi ja tärkeimmäksi verkostoksi. Myös lasten näkökulmasta lähiö oli tiivis sosiaalinen yhteisö.⁸

Lähiökriittisiä tutkijoita ja toimittajia onkin moitittu ulkopuolisesta ja ylhäältäpäin katsovasta näkökulmasta.⁹ Amerikkalaisesta feministisestä keskustelusta peräisin olevan lähiö- ja kotirouva-instituution kritiikin on myös todettu sopivan huonosti suomalaisen yhteiskuntaan, jossa kotirouvien määrä on ollut aina suhteellisen pieni ja jossa lähiöasuminen ja -suunnittelu eivät ole perustuneet pelkästään yksityisautoiluun, toisin kuin Yhdysvalloissa.¹⁰ Suomalaisessa lähiökeskustelussa myös kysyttiin jo 1960-luvulla, oliko ”vihreiden leskien” ongelmassa kyse juuri lähiöasumisen tuottamista ongelmista. Miksi äidit ikävystyisivät enemmän lähiöiden kuin tiiviin kaupungin leikkikentillä?¹¹

Tämän artikkelin tarkoituksena on osoittaa, että Yhdistys 9:n näkökulmasta ”vihreiden les-

kien” ongelmat eivät olleet vain fiktiivinen ilmiö tai amerikkalaista tuontitavaraa, vaan että myös sen hetkiseen suomalaiseen lähiösuunnitteluun ja -asumiseen sisältyi sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta runsaasti ongelmia, joiden vuoksi lähiösuunnittelua haluttiin radikaalisti uudistaa. Artikkelin toisena tarkoituksena on uudistaa käsitys Yhdistys 9:n tavoitteista. Yhdistys 9:ää ja sen edustamaa sukupuolirooli-ideologiaa on aiemmassa tutkimuksessa kritisoitu tasa-arvon ymmärtämisestä miehisen normin mukaan: naisille haluttiin samat oikeudet, jotka miehillä jo olivat.¹² Esimerkiksi Betty Friedanin esittämän lähiökritiikin on huomautettu edustavan mieskeskeistä ajattelua: lähiöt ovat feminiinisiä, tuottamattomia ja passiivisia alueita, joista naiset tulee vapauttaa, koska merkityksellinen elämä tapahtuu lähiöiden perhe-elämän ulkopuolella.¹³ Yhdistys 9:n ideologia on aiemmin rinnastettu Friedanin edustamaan liberaalifeminismiin, mutta osoitan tässä artikkelissa, että Yhdistys 9:n tavoitteena ei ollut vapauttaa naisia pois lähiöistä vaan tuoda merkityksellisen elämä lähiöön sekä naisten että miesten ja myös lasten luokse.

Artikkelin aineistona ovat Yhdistys 9:n ja erityisesti sen Asumisryhmän julkaisemat raportit ja muut asumista käsittelevät julkaisut, tekstit ja puheenvuorot.¹⁴ Analysoin tekstejä laadullisen sisällönanalyysin menetelmin etsien vastausta seuraaviin kysymyksiin: millaisen sukupuolinäkökulman Yhdistys 9 toi arkkitehtuuria ja yhdyskuntasuunnittelua koskevaan keskusteluun, millaisia sukupuolten tasa-arvoon liittyviä ongelmia lähiöasumiseen sen näkökulmasta sisältyi ja millaisia ratkaisuja se niihin ehdotti?¹⁵

8. Kortteinen 1982, 15–17, 63–75; Kuusi 2003, 241–243; Saarikangas 2014.

9. Saarikangas 2014.

10. Marjatta Marin, Ikävystyneet vihreä lesket eivät purnaa riittävän paljon asemansa parantamiseksi. *Ilta-Sanomat* 19.1.1968, 6; Kuusi 2003, 243–244; Saarikangas 2014, 38; Juho Saksholm, *Reform, Revolution, Riot? Transnational Nordic Sixties in the Radical Press, C. 1958–1968*. Jyväskylän yliopisto 2020, 89–90.

11. Otto-I. Meurman, Hämmäntävä asunonäyttely. *Uusi Suomi* 5.11.1966, 3; Viimeiset puheenvuorot lähiörouvien ongelmista. *Ilta-Sanomat* 1.2.1966, 6; Kuusi 2003, 238–241.

12. Esim. Riitta Jallinoja, *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet*. WSOY 1983, 125–126, 151–163; Anne Maria Holli, Yhdistys 9:n politiikan ja poliittikkäkäsityksen suhteen merkityksestä tasa-arvopolitiikan syntyhistoriassa. *Politiikka* 29: 4 (1988), 329; Raija Julkunen, Suomalainen sukupuolimalli. Teoksessa Anneli Anttonen, Lea Henriksson & Ritva Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino 1994; Tuija Parvikko, Conceptions of Gender Equality. Similarity and Difference. Teoksessa Marja Keränen (toim.) *Finnish 'Undemocracy'. Essays on Gender and Politics*. The Finnish Political Science Association 1990. Kritiikistä ks. Heidi Kurvinen & Arja Turunen, Toinen aalto uudelleen tarkasteltuna. Yhdistys 9:n rooli suomalaisen feminismin historiassa. *Sukupuolentutkimus* 31:3 (2018), 21–34.

13. Eeva Jokinen, *Väsänyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Gaudeamus 1996, 181–183; Saarikangas 2014, 14.

14. Yhdistys 9:n arkisto, joka sisältää myös yhdistyksen julkaisuja ja lehtileikkeitä, on Kansan Arkistossa.

15. Laadullisesta sisällönanalyysistä ks. Jaana Vuori, *Laadullinen sisällönanalyysi*. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/> (22.6.2022).

Kontekstoin asumisryhmän vaatimukset yhtäältä sukupuolten tasa-arvoa ja toisaalta arkkitehtuurin uudistamista koskeviin aikalaiskeskusteluihin. Lopuksi tarkastelen, miten Yhdistys 9:n tavoitteisiin suhtauduttiin¹⁶ ja mitä Yhdistys 9:n asumista koskeville tavoitteille tapahtui yhdistyksen lakkauttamisen jälkeen.

Yhdistys 9: tavoitteena sekä naisten että miesten vapauttaminen

Yhdistys 9 perustettiin helmikuussa 1966 ajamaan sukupuolten tasa-arvoa. Yhdistys 9 vaati, että ihmisiä kohdeltaisiin ensi sijassa yksilöinä, ei sukupuolensa edustajina.¹⁷ Sen toiminnan lähtökohtana oli sukupuoliroolin käsite, jolla yhdistys pyrki tuomaan esiin, että naisten ja miesten yhteiskunnallinen asema ja rooli eivät perustu-

■ Kuva 1. Yhdistys 9:n järjestämä mielenosoitus lasten päivähoiton puolesta äitienpäivänä 1969. Kuvaaja Yrjö Lintunen Lähde: Kansan Arkisto.

neet biologiaan vaan olivat kulttuurin ja yhteiskunnan tuote. Näin niitä oli mahdollista myös muuttaa.¹⁸

Yhdistys 9:n perustamisen taustalla oli ruotsalainen sukupuoliroolikeskustelu sekä Ruotsissa ja Norjassa tehty sukupuoliroolitutkimus, joka keskittyi erityisesti naisten yhteiskunnallisen aseman tarkasteluun. Ruotsissa kotirouvia oli enemmän kuin Suomessa, ja siellä oli jo 1950-luvulla alettu aktiivisesti etsiä keinoja naisten työssäkäynnin edistämiseen, sillä se nähtiin sukupuolten tasa-arvon ja yhteiskunnan modernisoitumisen edellytyksenä sekä ratkaisuna työvoimapulaan.¹⁹

16. Julkisen keskustelun osalta käytän lähteinä Yhdistys 9:n arkiston sisältämiä lehtileikkeitä, Suomen Kansallisfilmografia 7:ssä lueteltuja *Vihreä leski* -elokuva koskevia lehtijuttuja, Hanna Kuusen tutkimuksissaan (2000; 2003) käyttämiä lehteitä sekä *Me Naiset* -lehtien vuosikertoja vuosilta 1966–1968.

17. *Kutsu Yhdistys 9:n perustamiskokoukseen ja Yhdistys 9:n säännöt*, Yhdistys 9:n arkisto 1C, CA, Kansan Arkisto (Kutsu ja yhdistyksen säännöt on julkaistu teoksen Mickwitz et al. *Roolien murtaajat* Gaudemus 2008 liitteessä 1 ja 2, s. 270–273); Holger Rotkirch, Yhdistys 9 uudistusten jouduttajana. Teoksessa Katariina Eskola (toim.) *Miesten maailman nurjat lait*. Tammi 1968.

18. Rotkirch 1968, 63–66; Margaretha Mickwitz, Yhdistys 9 ja sukupuoliroolikeskustelu. Teoksessa Margaretha Mickwitz, Agneta von Essen & Elisabeth Nordgren (toim.) *Roolien murtaajat*. Gaudeamus 2008, 32–34; Kurvinen & Turunen 2023, 62–65, 68.

19. Jenny-Leontine Olsson, *Kön i förändring. Den svenska könsrollsforskningen 1959–1979*. Sekel 2011, 39–42; Christina Florin & Bengt Nilsson, *”Något som liknar en oblodig revolution...” Jämställdhetens politisering under 1960- och 70-talen*. Umeå university 2000, 62–74.

Tunnettu sosiologi ja kansankodin idean kehittämiseen 1930-luvulla osallistunut Alva Myrdal esimerkiksi ehdotti yhdessä Viola Kleinin kanssa vuonna 1956 julkaistussa teoksessa *Women's Two Roles*, että naiset keskittyisivät perheenemännän tehtäviin vain silloin, kun lastenhoito sitä edellyttää. He kouluttautuisivat ja aloittaisivat työuran ennen avioliittoa, keskittyisivät perheenemännän tehtäviin lasten ollessa pieniä ja palaisivat töihin, mieluiten osa-aikatyöhön, esimerkiksi 20 kotona vietetyn vuoden jälkeen.²⁰

Myrdalin ja Kleinin malli sai 1960-luvun alussa nuoren polven sukupuoliroolitutkijoilta kritiikkiä osakseen siitä, että työn ja perheen yhdistämisen ongelmia tarkasteltiin vain naisia koskevana ongelmana. 1960-luvun keskustelussa Myrdalin ja Kleinin ehdotuksen mukainen malli määriteltiin edustavan *maltillista sukupuolirooli-ideologiaa*. Yhdistys 9 ja muut *radikaalin sukupuolirooli-ideologian* edustajat vaativat, että naisella ja miehellä tulisi kummallakin olla sekä ammattirooli että perherooli ja vanhempien tulisi yhtäläisellä tavalla vastata perheen elättämisestä ja lasten kasvattamisesta. Perheenemännän tehtäviin kuuluvat työt tuli rationalisoida ja kollektivisoida mahdollisimman pitkälle ja loput kotityöt vanhemmat jakaisivat tasan. Uudistukset merkitsivät muutoksia myös miehen rooliin: paineet perheen elättämiseen vähenisivät ja mahdollisuudet läheiseen vanhemmuudet kasvaisivat.²¹

Yhdistys 9 lopetti toimintansa vuonna 1971, koska sen olemassaololle ei nähty enää tarvetta. Rinnan Yhdistys 9:n kanssa oli toiminut Suomen hallituksen asettama *Naisen asemaa tutkiva komitea*, jossa oli jäsenenä myös Yhdistys 9:n edustajia.²² Komitean vuonna 1970 ilmestyneessä mietinnössä ehdotettiin useita uudistuksia, joita Yhdistys 9 oli ajanut, kuten lasten kunnallista päivähoitoa, abortin laillistamista ja siirtymää

perheverotuksesta yksilöverotukseen.²³ Ehdotusten toteuttaminen alkoi pian raportin julkaisemisen jälkeen.

Sukupuolten tasa-arvoa koskeva keskustelu uudistui 1970-luvun alusta lähtien feministisen liikkeen aktivoitumisen myötä. Feministinen liike syntyi Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopan maissa 1960–1970-lukujen vaihteessa ja Suomen ensimmäiset feministiryhmät perustettiin vuonna 1973. Feminismi perustui sosialistiseen (marxilaiseen) ideologiaan ja valta-analyysiin, jota feminismi pyrki uudistamaan huomioimalla myös sukupuolten välisen sarron. Feministisessä ajattelussa Yhdistys 9 ja sukupuolirooliliike rinnastettiin Friedanin edustamaan naisten oikeuksien liikkeeseen, joita feministinen liike kritisoi sukupuolten tasa-arvon ymmärtämisestä miehisestä normin mukaisesti. 1970–1980-luvuilla suomalaisessa feministisessä liikkeessä korostui kulttuurifeministinen suuntaus, joka vaati enemmän arvostusta perinteisesti naisellisinä pidetyille asioille kuten äitiydelle ja kulttuurin feminiinisille (pehmeille) arvoille.²⁴

Yhdistys 9:n asumisryhmä ja arkkitehtien lähiökritiikki

Yhdistys 9:n toiminta organisoitui työryhmien kautta, jotka keskittyivät eri teemoihin. Esimerkiksi kasvatusryhmät tarkastelivat kasvatuksen ja koulutuksen merkitystä sukupuoliroolien opettamisessa, ja seksuaaliryhmä keskittyi seksuaalisuutta ja aborttia koskeviin kysymyksiin. Yhteensä työryhmiä oli 18.²⁵ Asumisryhmä perustettiin ensimmäisten joukossa. Sen jäsenet olivat nuoret arkkitehdit Kirsti Nordin, Egil Nordin ja Leif Sundström sekä kirjastonhoitaja Ritva Sievänen-Allén ja toimittaja Jutta Zilliacus. Asumisryhmän tavoitteena oli uudistaa asuntorakentamista

20. Alva Myrdal & Viola Klein, *Women's two roles. Home and work*. Routledge & Kegan Paul 1956.

21. Edmund Dahlström, *Analys av könsrolldebatten*. Teoksessa Edmund Dahlström (toim.) *Kvinnors liv och arbete*. Studieförbundet Näringsliv och Samhälle 1962, 20–31; Rotkirch 1968, 64–66; Mickwitz 2008, 26–36; Kurvinen & Turunen 2023, 65–68.

22. Mickwitz 2008, 44–55; Kurvinen & Turunen 2023.

23. *Naisen asemaa tutkiva komitea, Naisen asemaa tutkivan komitean mietintö*. Valtioneuvosto 1970.

24. Jallinoja 1983, 198–202; Kurvinen & Turunen 2018. 1960–1970-lukujen feministinen liike määritteli itsensä myös radikaalifeministiseksi liikkeeksi erotuksena aiemmasta naisten oikeuksien liikkeestä ja sukupuolirooliliikkeestä, jotka se nimesi liberaalifeminismin edustajiksi. Käytännössä Yhdistys 9:n edustama sukupuolirooli-ideologia oli lähempänä radikaalifeminististä kuin liberaalifeminististä ajattelua. (Arja Turunen, *Equality on male terms or reconstruction of gender roles? Association 9 and the Finnish sex role ideology of the 1960s*. *Nora, Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, tulossa.)

25. Mickwitz 2008.

ja yhdyskuntasuunnittelua vastaamaan radikaalin sukupuolirooli-ideologian tavoitteita. Lisäksi sen tarkoituksena oli valistaa erityisesti suunnittelijoita ja rakennuttajia siitä, miten sukupuolta koskevat ajattelutavat vaikuttivat kaupunki- ja asuntorakentamiseen ja miten arkkitehtuuri ja yhdyskuntasuunnittelu vastavuoroisesti vaikuttivat sukupuolirooleihin.²⁶

Ryhmän perustamisen lähtökohtana olivat jäsenten oma kiinnostus asumisen uudistamiseen sekä muista Pohjoismaista saadut vaikutteet.²⁷ Ryhmän toimintaa inspiroivat erityisesti ruotsalaisen arkkitehdin Ingrid Jussilin ajatukset.²⁸ Taustalla oli myös nuorten arkkitehtien aloitteesta käyty lähiösuunnittelun uudistamista koskeva keskustelu, joka alkoi vuoden 1966 Asuntopäivät-tapahtumassa ja jatkui seuraavana vuonna järjestetyssä Mitä opimme Tapiolasta-seminaarissa.

Lähiöitä oli alettu rakentaa Suomeen vasta hiljattain eli 1950-luvulla puutarhakaupungin ihanteen mukaisesti, mutta lähiörakentamisen buumi oli vasta edessäpäin. 1960-luvun puolivälin lähiökriittinen näkökulma kohdistui puutarhakaupungin ideaan, jonka tunnetuin suomalainen edustaja oli Espoon Tapiola. Sen käytännön suunnittelu perustui keskeisesti toiminnanjohtaja Heikki von Hertzenin vuonna 1946 ilmestyneen teoksen *Koti vaiko kasarmi lapsillemme* ja asemakaavaopin professorin Otto-Iivari Meurmanin laatiman, vuonna 1947 ilmestyneen *Asemakaavaopin* käsityksiin ihanteellisesta asumisesta. Von Hertzen kritisoi teoksessaan erityisesti Helsingin Mannerheimintien varressa olevaa tiivistä korttelirakentamista sekä pimeitä ja ahtaita asuntoja. Tapiolan asunnot suunniteltiin sen vastakohtaksi edistämään asukkaiden terveyttä ja hyvinvointia. Keskeistä oli valoisuus, raitis ilma ja luonnonläheisyys.²⁹

1960-luvun nuoret arkkitehdit kritisoivat puutarhakaupungin ideaa siitä, että se perustui eriyttämistä edustavaan yhdyskuntasuunnitteluun. Tällöin yhteiskunnan eri toiminnot eli kodit, työpaikat, tavaratalot, kulttuurikeskukset ja viheralueet hajautettiin toisistaan kaupungin eri alueille. Asuntopäivien puheenvuoroissa huomautettiin, että jaottelu ei ollut asukkaiden kannalta funktionaalinen, koska lähiöstä oli pitkä matka työpaikoille ja palvelujen ääreen. Luonnonläheisyys ja palvelujen puute teki alueista myös ikävystyttäviä ja kuolleita. Tilalle vaadittiin ”kompaktikaupunkeja”, joissa asunnot, työpaikat ja palvelut nivoutuisivat toisiinsa ja joissa olisi tarjolla enemmän erilaisia toimintoja, mahdollisuuksia ja sosiaalisia kontakteja. Tämä edellytti lähiöiden tiivistämistä ja niiden kaavoittamista suuremmalle asukasmäärälle.³⁰

Kompaktikaupunki-idean tukena käytettiin ulkomaista, pääasiassa amerikkalaista tutkimusta, jonka mukaan ihminen tarvitsi elämäänsä ärsykeitä, virikkeitä ja vaihtelua, jotta hän välttyisi viihtymättömydeltä ja yhteiskunnasta vieraantumiselta. Tuoreen ruotsalaisen tutkimuksen myös huomautettiin osoittavan, että väljästi kaavoitetuilla esikaupunkialueilla asuvilla perheenemännillä oli enemmän neurooseja kuin vilkkaassa kaupunkikeskustassa asuvilla perheenäideillä.³¹

Yksi Asuntopäivien alustajista oli Yhdistys 9:n asumisryhmän jäsen Kirsti Nordin, joka huomautti, että ennen esimerkiksi käsityöläisperheen asunto oli yhdistetty kulutus-, tuotanto- ja sosiaalinen yksikkö, mutta nyt suunniteltiin vain yhden perheen taloja. Nordin muistutti, että modernistisen arkkitehtuurin lähtökohtana oli 1900-luvun alussa pienasunnon ja kaupunkirakenteen keskinnäinen riippuvuus: kaupunkien tuli sisältää tiloja sekä asumiseen että vapaa-ajan viettoon. Nordin

26. *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 1, 5–6. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

27. Ingrid Jussil, *Palvelutalot*. Teoksessa Ingrid Fredriksson (toim.) *Sukupuolten roolit*. WSOY 1966, 196–201; Lennart Holm, *Sukupuoliroolit lasin ja betonin ympäröimänä*. Teoksessa Ingrid Fredriksson (toim.) *Sukupuolten roolit*. WSOY 1966, 189–195; Leif Sundström, *Helmet och dess närmiljö*. *FBT* 3/1966a, 14.

28. *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 3. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

29. Heikki von Hertzen, *Koti vaiko kasarmi lapsillemme*. Väestöliitto 1946; Otto-Iivari Meurman, *Asemakaavaoppi*. Otava 1947; Riitta Hurme, *Suomalainen lähiö Tapiolasta Pihlajamäkeen*. Suomen Tiedeseura 1991, 82–85, 133–135; Hankonen 1994, 170–174; Kirsi Saarikangas, *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. SKS 2002, 381–395; Saarikangas 2014, 41–42; Sophy Bergenheim, *Yhteiskunnan, kansakunnan ja kansan asialla. Järjestöt, yhteiskuntapolitiikka ja asiantuntijuus Suomessa 1930–60-luvuilla*. Helsingin yliopisto 2020, 152–156.

30. *Asuntonäyttely 66* -näyttelyjulkaisu 1966, 24–37; Asuntopäiviä käsittelevä teemanumero *Suomen Kunnallislehdessä* 10/1966, 628–655, 674; Hurme 1991, 171–173; Hankonen 1994, 183–184.

31. *Asuntonäyttely 66* 1966, 31.

kritisoi 1950-luvun lähiörakentamista riippuvuusajatuksen unohtamisesta ja keskittymisestä rakennusten esteettiseen muotoon.³² Lisäksi se tarkoitti perheen ja yhteiskunnan erottamista toisistaan: Nordin kritisoi Tapiolaa siitä, että sen tarkoituksena oli pelastaa ”perhe ’häiritsevältä’ yhteiskunnalta biologista funktiotaan suorittamaan luonnonläheiseen lähiöönsä”.³³

Nuoren sukupolven arkkitehtien suhde yhteiskuntaan oli päinvastainen, yhteyttä ja kommunikaatiota etsivä, Nordin julisti. Hän vaati, että kotien lähelle kaavoitettaisiin tilaa myös lasten leikkipaikoille, ei vain autojen parkkipaikoille. Hän kritisoi ydinperheiden tarpeisiin suunniteltua asuntoarkkitehtuuria vaatimalla, että asuntotyyppien tulisi olla monipuolisia ja muunneltavia. Esimerkiksi opiskelijoiden ja vanhusten asunnot tulisi rakentaa perheasuntojen joukkoon sen sijaan että heille rakennettaisiin erillisiä asuntoiloita. Nordin ehdotti myös kollektiivisten palvelumuotojen kehittämistä. Hän esimerkiksi kysyi, tarvittiinko jokaiseen asuntoon apulaisen huone, vierashuone tai pyykin kuivaushuone vai tulisiko mieluummin suunnitella tätä varten talon asukkaille yhteinen huone?³⁴

Radikaali sukupuolirooli-ideologia asumisessa: tiivis lähiö ja kollektiivipalveluja

Yhdistys 9:n asumisryhmä täydensi edellä esitettyä lähiökritiikkiä radikaalia sukupuolirooli-ideologiaa edustavan näkökulman kautta. Sodanjälkeisen Suomen asuntorakentaminen perustui pronatalistisiin tavoitteisiin eli sen tarkoituksena oli palvella lapsiperheitä ja kannustaa lisääntymään.³⁵ Asuntoryhmän näkökulmasta oli syytä purkaa asuntorakentamisen kytkös konservatiiviseen perheideologiaan, jossa mies oli perheenelättäjä ja vaimo kotiäiti. Juuri taustalla vaikuttanut perhekäsitys muodosti merkittävän esteen radikaalin sukupuolirooli-ideologian toteuttamiselle.³⁶

Asumisryhmä huomautti, että yhteiskunnan eri toimintojen sijoittaminen eri alueille tuotti sukupuolen mukaan jakautuneita mies- ja naisvaltaisia alueita, mikä eriytti sukupuolten maailmoja toisistaan. Puutarhakaupungin ideaan perustuvilla alueilla kuten Tapiolassa, Puotilassa ja Pohjois-Haagassa oli päivisin vain lapsia ja naisia. Naisilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin keskittyä lasten ja perheen hoitamiseen, koska lähiöissä ei ollut palveluita tai työ- ja koulutuspaikkoja.³⁷ Asumisryhmä huomautti, että kun asuinalueista tehtiin naisten alueita ja miehet viettivät päivänsä työpaikallaan toisten miesten seurassa, johti se ymmärtämättömyyteen ja konflikteihin sukupuolten välillä.³⁸

Lähiörakentamista kritisoitiin myös siitä, että leikkipaikat ja lastentarhat oli sijoitettu kauas asunnoista, joten lapset eivät voineet kulkea niihin itsenäisesti. Tavoite tarjota lapsille luonnonläheisiä leikkipaikkoja oli siis toteutunut tavalla, joka lisäsi perheenäidin työtä. Asumisryhmän ihannemallissa palattiin kortteliasumiseen, jonka keskellä on lapsille iso leikkialue. Sinne lapset voi jättää keskenään leikkimään, ja äiti voi ikkunasta tarkkailla heidän leikkejään omien töiden lomassa.³⁹ Yhdistys 9:n asumisajattelu edusti avoimen kaupungin ideaa, jossa ”katu on osa asunnosta ja kollektiivitoiminta on osa yksityis- ja perhe-elämästä”, jolloin eri-ikäisille asukkaille on tarjolla toimintaa kodin lähellä.⁴⁰

Asumisryhmä huomautti, että suurimmat esteet sukupuolten tasa-arvon toteutumiseksi olivat lasten päivähoiton puute, kotitöiden työläys sekä perinteinen roolijako, jossa lasten hoito ja kotityöt kuuluvat äidille: ”Naisten on pakko jäädä kotiin taikka kantaa kaksinkertaista työtaakkaa, mikä ratkaisevalla tavalla vaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa vapaasti valita ammattityönsä ja osallistumisensa yhteiskuntaan.”⁴¹ Kotitöiden kohdalla ongelmana oli niiden kuormittavuus ja monotonisuus: iso osa perheenäidin ajasta

32. Kirsti Nordin, Miten ihmisen pitäisi asua? *Suomen Kunnallislehti* 10/1966, 640–643, 674.

33. Nordin 1966, 642.

34. Nordin 1966, 643, 674.

35. Kirsi Saarikangas, *Model Houses for Model Families. Gender, Ideology and the Modern Dwelling. The Type-planned Houses of the 1940s in Finland*. Finnish Historical Society 1993; Bergenheim 2020, 149–151.

36. *Asumisryhmän väliraportti* 1966; *Asumisryhmän loppuraportti* 1967. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

37. *Asumisryhmän väliraportti* 1966, 1–2, 4. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto; Sundström 1966b, 81.

38. *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 2. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

39. *Asumisryhmän väliraportti* 1966, 3. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto; Sundström 1966a, 13.

40. Sundström 1966b, 83.

41. *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 2. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

kului päivittäin toistuvaan tiskaamiseen, ruoanlaittoon, siivoamiseen, vaatehuoltoon ja kaupassa käymiseen. Asumisryhmä huomautti, että naisten vapautuminen sekä miesten ja naisten tasa-arvoistuminen olisi mahdollista vasta, kun nämä toiminnot kollektivisoidaan. Se myös tekisi naisten ja miesten elämästä tarkoituksenmukaisempaa.⁴²

Ehdotus oli radikaali, mutta Leif Sundström huomautti, että se oli vain jatkoa aiemmalle kehitykselle: useita aiemmin kotona tehtyjä tehtäviä kuten vaikkapa kankaan valmistaminen oli jo siirtynyt tehtäväksi kodin ulkopuolelle, mikä oli tehnyt niiden tuotannosta tehokkaampaa ja parempilaatuista. Samaan aikaan vapaa-ajan merkitys virkistymisen ja itsen toteuttamisen mahdollistajana oli kasvanut. Kotitöiden tekemisen vuoksi perheenäidillä ei siihen kuitenkaan ollut mahdollisuuksia.⁴³

Kollektiiviasumisen ideana oli siis kotitalouspalvelujen kuten siivouksen, ruoanlaiton, pyykinpesun ja lastenhoidon hankkiminen tai teettäminen kodin ulkopuolelta sen sijaan että jokainen kotitalous tekisi kaikki kotityöt itse.⁴⁴ Kollektivisoinnin tarkoituksena oli tehostaa kotitöiden tekoa ja säästää aikaa sekä näin antaa perheenjäsenille mahdollisuus hyödyllisempien ja antoisampien asioiden tekemiseen. Ingrid Jussil huomautti, että esimerkiksi ruoanlaittoon sisältyvää työmäärää tarkasteltaessa tuli huomioida myös astioiden peseminen, kaupassa käynti ja ruokakassien kantaminen. Ne jäisivät kollektiivipalveluja käytettäessä pois. Yhteiskeittiössä tehty ruoka olisi myös maukkaampaa, kun ruoan valmistuksesta vastaisi alan koulutuksen saanut ihminen. Ruoan saattoi joko hakea kotiin, jolloin perhe voisi edelleen ruokailla vain ydinperheen kesken, mutta kollektiivipalvelu antoi mahdollisuuden myös ruokailuun isomman väen kesken, mikä lisäisi asukkaiden välisiä sosiaalisia kontakteja.⁴⁵ Lastenhoidon kollektivisointi taas antaisi äideille mahdollisuuden käydä töissä ja lapselle mahdollisuuden useampiin sosiaalisiin kontakteihin.⁴⁶

■ Kuva 2. Heikki von Hertzenin kirjan *Koti vaiko Kasarmi lapsillemme* takakansi, joka kuvaa Tapiolan suunnittelun pohjana olleen perheystävällisen puutarhakaupungin ihanteen visuaalisessa muodossa. Kuvan tekijä on ilmeisesti Toivo Fahlenius.

Asumisryhmän tekemien, kollektiivitaloja ja -palveluja koskevien ideoiden tukena olivat muissa Pohjoismaissa toteutetut kokeilut, esimerkiksi 1950-luvulla rakennettu Tanskan Carlro, johon sisältyi asuntojen lisäksi kollektiivitalo, jossa oli ravintola, pesula, juhlahuoneisto ja aamuvarhaisesta iltamyöhään auki oleva myymälä. Lisäksi alueella sijaitsi muita kauppiaita, palveluita ja harrastusryhmien tiloja.⁴⁷

Asumisryhmä teki käytännön ehdotuksia Jusilin suunnitelmien pohjalta. Niissä asuinalueen tarjoamat palvelut sisälsivät lasten päiväkodin, perheravintolan, siivous- ja pesulakeskuksen, tavaroiden- ja tiedonantojen välitystä (käytän-

42. Sundström 1966a, 13; *Asumisryhmän väliraportti* 1966, 3; *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 3. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

43. Sundström 1966a, 13.

44. *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 3. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto; Sundström 1966a, 14.

45. Jussil 1966, 197; Sundström 1966a, 14; *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 3–4. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

46. Sundström 1966a, 14–15.

47. Ritva Sievänen, Kollektiivitalo. Eräs asumisratkaisu. *Kaunis Koti* 2/1966, 15–17.

nössä porttivahdin), harrastuspaikkoja, kampaamoja ja partureita, lastenvahtipalveluja, tilapäistä sairaspäivystystä, autonvuokrauskeskuksen, yhteiskäytössä olevan autotallin ja iltaisin auki olevia lähimymälöitä.⁴⁸

Jussilinideoima asuinalue koostui umpikorttelista, jossa oli iso ja suojaisa sisäpiha, katto-terasseja ja uima-allas. Kollektiivipalvelut oli koottu yhteen rakennukseen ja autopaikat oli sijoitettu parkkihalliin korttelin alle. Luonnonläheisyyttä toi korttelin ulkopuolella sijaitseva metsä tai puutarha.⁴⁹ Asumisryhmän suunnitelmassa huomautettiin, että asuinalueet tuli suunnitella tiiviisti, jotta kollektiivipalveluille olisi riittävästi asiakkaita ja käyttäjiä.⁵⁰ Palveluiden järjestäminen itsessään toisi myös lähioihin lisää työpaikkoja.⁵¹

Kollektiivipalveluiden yhtäläisyydet ja erot aiempiin yhteiskeittiöitä koskeviin ideoihin

Yhdistys 9:n asumisryhmä ideoi täysin uudenlaista asumista, mutta käytännössä se toi päivitettyä keskusteluun ehdotuksia, joita Suomessa oli 1900-luvun alussa jo kokeiltu.⁵² Helsinkiin ja Turkuun oli tuolloin rakennettu yhteiskeittiön sisältäviä kerrostaloja sekä porvaris- että työväenperheille. Porvarisperheissä yhteiskeittiöt nähtiin ratkaisuna uhkaavaan palvelijapulaan ja palvelusväen kohonneisiin palkkavaatimuksiin. Niiden myötä asuntoon ei tarvinnut myöskään varata palvelijalle omaa huonetta. Työläisperheissä yhteiskeittiöt esitettiin ratkaisuna työssäkäyvien naisten kaksoistaakkaan, kun heidän ei tarvitsisi työpäivän jälkeen alkaa valmistaa ruokaa perheelleen. Lisäksi se takaisi perheelle joka päivä lämpimän ja ravitsevan aterian.⁵³

Asumisryhmä ei huomionnut pohdinnoissaan näitä kokeiluja, mistä sille huomautettiinkin.⁵⁴ Se ei myöskään tuonut esiin, että jo von Hertzenin käsityksiin ihanteellisesta asumisesta samoin kuin Alva Myrdalin ja Viola Kleinin *Women's Two Roles* -kirjaan oli sisällytynyt ehdotuksia kollektiivipalveluista. Von Hertzen sekä Myrdal ja Klein tunnustivat, että perheenäidit tarvitsisivat kotitöiden työläyden vuoksi avukseen kotiapulaisen, mutta koska näiden saaminen oli yhä vaikeampaa, ratkaisuksi ehdotettiin ravintola-, pesula- ja muita vaatehuoltopalveluita, lasten päiväkotia sekä kotiapukeskusta, josta perheet voisivat tilata työntekijän kotiinsa auttamaan kotitöiden tekemisessä.⁵⁵

Myös Suomen valtiovalta oli 1940-luvulla tehnyt kollektiivipalveluja koskevia ehdotuksia työväenluokan naisten työssäkäynnin edistämiseksi. Ehdotuksiin sisältyi muun muassa yhteispesuloita ja -leipomoita, lasten päiväkotia ja työmaaruokaloita. Koska kotona tehtävän ruoanvalmistuksen uskottiin palvelujen myötä vähenevän, asuntotuotannossa suuntauduttiin rakentamaan keittokomerolla, ei keittiöllä varustettuja asuntoja.⁵⁶

Yhdistys 9:n asumisryhmän ideoilla oli monia yhtymäkohtia aiempiin yhteiskeittiöihin. Työläisperheille suunniteltujen ratkaisujen sekä Myrdalin ja Kleinin ideoiden kanssa yhteistä olivat tavoitteet työssäkäyvien naisten elämän helpottamisesta. Porvarillisen yhteiskeittiöajatuksen kanssa yhteistä oli kotitöiden ulkoistaminen ja palvelijan tai apulaisen huoneen poistaminen perheasunnoista. Keskeisimmät erot ehdotusten välillä koskivat naisen aseman määrittelyä sekä kollektiivipalvelujen yhdistämistä laajempaan yhdyskuntasuunnittelun uudistamiseen.

48. Jussil 1966; Sundström 1966a, 14; *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 3. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

49. Kalliala 1966b, 38–41. Kuvat oli alun perin julkaistu ruotsalaisessa aikakauslehdessä *Idon-Vecka-Journalen*.

50. *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 3. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

51. Jussil 1966, 199; Leila Kalliala, Tulevaisuuden asumismuoto. *Me Naiset* 42/1966, 41.

52. Vanhoiden kokeilujen unohtamisesta Yhdistys 9:n asumisryhmää myös kritisoitiin. Leif Sundström, Sukupuoliroolit ja asuminen, 115. Teoksessa Mickwitz et al. (toim.) *Roolien murtajat* 2008, 110–119.

53. Hilka Kuusinen-Kamunen, Yhteisöasumisen kokeiluja Suomessa 20-luvulta nykypäiviin. Teoksessa Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, *”Yhteisöasuminen ja tasa-arvo”*. *Seminaari 10.12.1981 Säätälölla*. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 1982, 37–39; Laika Nevalainen, *Rationalisoitua säädynmukaisuutta. Helsingiläiset ja turkulaiset keskuskeittiötalot 1900–1920-luvuilla*. Talous- ja sosiaalhistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2012, 45–55. Helsingin yliopiston julkaisuarkisto <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/32749>; Kollektiivitalojen kansainvälisestä historiasta ks. Dick Urban Vestbro, Kollektivhus för kvinnofrigörelse. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 3:1 (1982), 16–28.

54. Sundström 2008, 110–119.

55. von Hertzen 1946, 57–60; Myrdal & Klein 1956, 172–183; Hurme 1991, 82–84; Saarikangas 2014, 46.

56. Maria Lähteenmäki, Ansioäidit arvossaan. Naimisissa olevat naiset ja palkkatyö 1940-luvun puolivälissä. Teoksessa Raimo Parikka (toim.) *Työ ja työttömyys*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 1994, 75–77.

■ Kuva 3. Tanskan Carlsron kollektiivitalo.
Kuva julkaistu *Kaunis Koti* -lehdessä vuonna 1966
(nro 2). Kuvaaja Claus Koefod.

■ Kuva 4. Asukkaiden yhteinen ravintola Carlsrossa.
Kuva julkaistu *Kaunis Koti* -lehdessä vuonna 1966
(nro 2). Kuvaaja Claus Koefod.

Kuten Laika Nevalainen on osoittanut, 1900-luvun alun yhteiskeittiöiden tavoitteena oli antaa perheenäidille enemmän aikaa keskittyä perheen eli puolison ja lasten hyvinvoinnin edistämiseen, kun ruoanlaitto työläine työvaiheineen jäi pois perheenäidin vastuulta. 1900-luvun alun porvaris- tai työläisperheissä ei ajateltu, että miehet voisivat tehdä kotitöitä.⁵⁷ Von Hertzenin suunnitelmissa kotitalouspalvelujen järjestämisellä oli sama tarkoitus eli korvata palvelijoiden työpanos. Myrdalin ja Kleinin sekä Suomen valtiovalan 1940-luvulla ehdottamissa, maltillista sukupuolirooli-ideologiaa edustavassa malleissa kollektiivipalvelujen oli tarkoitus sekä helpottaa perheenäitien työtä että mahdollistaa heille työssäkäynti. Siksi niihin sisältyi ehdotuksia myös siitä, että liikkeiden tulisi olla kauemmin auki ja että kauppojen tulisi tarjota kotiinkuljetuspalveluja. Von Hertzenin ehdotuksessa esimerkiksi pesulan hyöty oli siinä, että se tarjosi perheenemäntien käyttöön isompia ja tehokkaampia koneita, joita he itse käyttäisivät. Myrdalin ja Kleinin ehdotuksessa pesula oli palvelu, joka pesi pyykin perheenäidin puolesta.⁵⁸

Edellä mainittujen erojen lisäksi Yhdistys 9:n tavoitteet ja erityisesti porvaristalojen yhteiskeittiöt edustivat myös vastakkaista suhtautumista

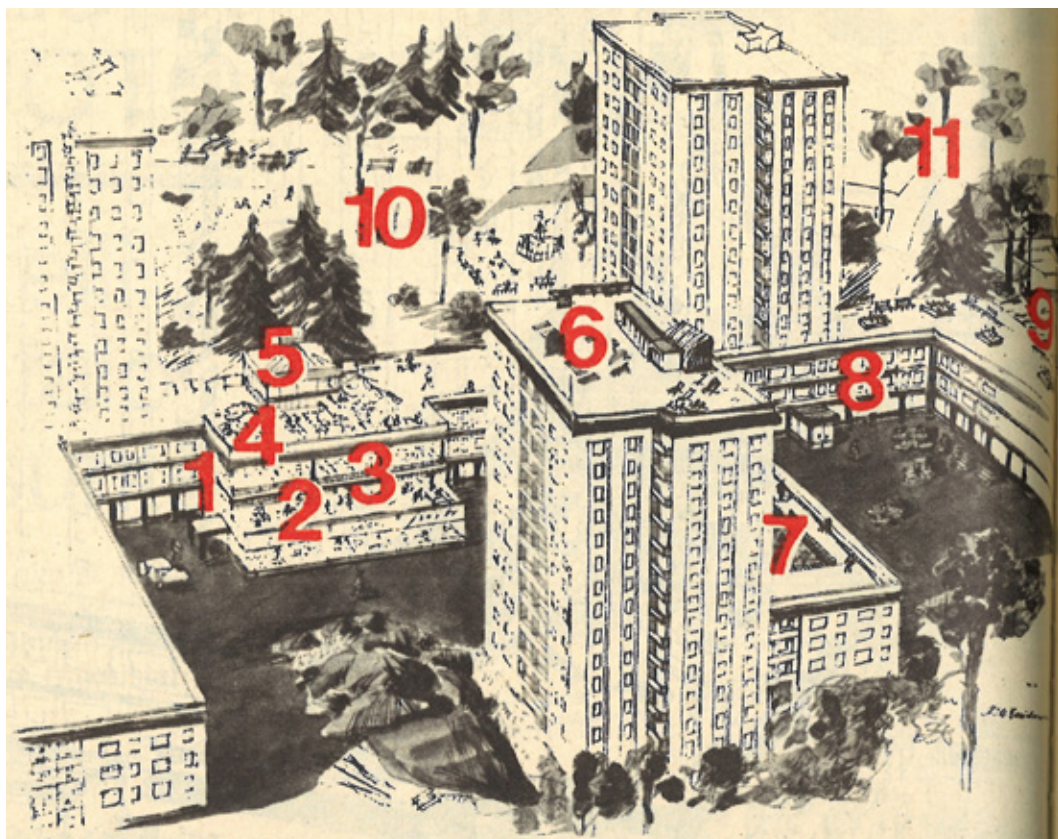
yhteisöllisyyteen ja yksityisyyteen. Yhdistys 9:n tavoitteena oli lisätä palvelujen tarjonnan kautta yhteisöllisyyttä asukkaiden kesken, kun taas 1900-luvun alun yhteiskeittiöt edesauttoivat porvarisperheiden yksityisyyden kasvua, kun palvelijaa ei enää tarvinnut majoittaa perheen asuntoon.⁵⁹

Tärkein ero Yhdistys 9:n asumisryhmän ja aiempien kokeilujen välillä oli huomion kiinnittäminen kaupunkisuunnitteluun kokonaisuutena. Yhdistys 9:n asumisryhmän tavoitteet koostuivat kahdesta osasta: Ensinnäkin kaupunkirakenne tuli uudistaa siten, että eriyttämiseen perustuvasta kaavoittamisesta luovutaan ja suunnitellaan alueita, jotka sisältävät useita erilaisia toimintoja eri ikäisille ihmisille. Näin asukkaiden ei tarvitse poistua alueelta työn ja palveluiden perässä, vaan he voivat joustavammin yhdistää elämässään työn, perheen ja vapaa-ajan vieton. Alueen toimintojen monimuotoisuus ja palvelujen määrä tuottaisi lisäksi asukkaille runsaasti ja luontevasti mahdollisuuksia sosiaaliin kontakteihin. Uudistusten toinen osa koski kotitöiden eli ruoanlaiton, pyykinpesun, siivouksen ja lastenhoidon kollektiivisointia. Kollektiivipalvelut olivat osa laajempaa lähiöiden tarjoamaa palvelutarjontaa, ja niiden tarkoituksena oli vapauttaa ihmiset kotitöiden teosta. Käytännössä kotityöt haluttiin ulkoistaa

57. Nevalainen 2012, 49–50, 55, 58–59.

58. von Hertzen 1946, 57–60; Myrdal & Klein 1956, 172–183; Lähtenmäki 1994, 77.

59. Nevalainen 2012, 48, 58–59.

■ Kuva 5. Ingrid Jussilin ideoima asuinkortteli esiteltiin *Me Naiset* lehdessä vuonna 1966 (nro 42). Kuvan numerot 1–5 sisältävät pääsisäänkäynnin ja sen yhteydessä olevat palvelut kuten porttivahdin, päiväkodin, myymälät, perheravintolan ja sen kattoravintolan. Nro 6 on auringonottoon tarkoitettu kattoterassi, nro 7 on uima-allas, nro 8 on sisäpiha ja nro 9 on sisäänkäynti parkkitaloon, joka sijaitsee korttelin alla. Nrot 10 ja 11 tarkoittavat korttelin ulkopuolella olevaa puistoa tai luontoa. Piirustus ja sen selostus on alun perin julkaistu ruotsalaisessa *Idun-Vecko-Journalen* aikakauslehdessä.

kodin ulkopuolelle, mutta siten, että palvelut olisivat kotien lähellä ja helposti asukkaiden käytettävissä.

Feministisen ideologian näkökulmasta Yhdistys 9 edusti liberaalifeminististä sukupuolineutraalia tasa-arvon ideaa, jossa naisille vaadittiin samoja oikeuksia, jotka miehillä jo olivat, mutta perinteisesti feminiiniseen elämänalueen piiriin kuuluville kysymyksille ei annettu arvoa. Femi-

nistisen ideologian tavoitteena taas oli koko yhteiskunnan rakenteen uudistaminen ja suuremman arvon antaminen naisellisina pidetyille asioille.⁶⁰

Yhdistys 9:n asumisryhmän tavoitteena ei kuitenkaan ollut vain vapauttaa naisia lähiöstä työelämään ja auttaa heitä jättämään lähiö taakseen, vaan uudistaa yhdyskuntasuunnittelu siten, että se mahdollistaisi sekä naisille että miehille työn, vapaa-ajan ja perhe-elämän monipuolisemman yhdistämisen. Yhdistys 9:n asumisryhmän toiminta oli osa Yhdistys 9:n laajempaa toimintaa, jonka tarkoituksena oli purkaa sukupuolittunut roolijako niin kotona, koulussa kuin yhteiskunnassa.

Yhdistys 9:n näkökulmasta leikkikentän laidalla istuskelu oli turhauttavaa sekä lähiössä että kaupungin keskustassa asuville äideille, mutta tiiviisti ja lapsiystävällisesti kaavoitetulla alueella, jossa oli palveluja, työpaikkoja ja päiväkoteja, äitien oli aidosti mahdollista valita myös työssä-

60. Jallinoja 1983, 128–190; Holli 1988, 321–332; Julkunen 1994, 179–202; Bergman 2002, 238.

käynti ja saada työpäivän jälkeen elämäänsä lisää vapaa-aikaa. Yhdistys 9:n tavoitteena oli tuoda myös lasten ja isien vapaa-aikaan mielekästä tekemistä sekä kysyä, miksi lasten seurassa leikkikentällä olivat juuri äidit eivätkä isät?

Asumisryhmän tavoitteiden edistäminen

Yhdistys 9:n asumisryhmä toi lyhyen toimintakautensa aikana ehdotuksiaan aktiivisesti julkisuuteen lehtikirjoittelun sekä keskustelutilaisuuksien kautta. Yhdistyksen jäsenet esittelivät kollektiiviasumisen ideaa sekä Ruotsissa ja Norjassa toteutettuja kokeiluja muun muassa *Avotakan* edeltäjässä, *Kaunis koti* -lehdessä ja *Me Naiset* -lehdessä.⁶¹ *Me Naiset* -lehti teki myös erillisen jutun Ingrid Jussilin suunnitelmista.⁶² *Vihreä leski* -elokuvan ilmestyminen olisi tarjonnut asumisryhmälle hyvän tilaisuuden tavoitteidensa esiin tuomiseen, mutta tässä vaiheessa asumisryhmä oli jo lopettanut toimintansa eivätkä sen jäsenet osallistuneet elokuva koskevaan julkiseen keskusteluun (tai heidän puheenvuorojaan ei julkaistu). Uuden Suomen toimittaja ja Yhdistys 9:n jäsen Katarina Eskola viittasi teemaan vain verhoitusti huomauttaessaan, että elokuva on nostanut esiin tärkeän teeman, aviomieheen sidotun naisen aseman ja yksinäisyyden perheessä.⁶³

Asumisen ongelmia ei käsitelty myöskään Yhdistys 9:n julkaisemassa, sukupuoliroolikysymystä muutoin varsin laajasti käsittelevässä, vuonna 1968 ilmestyneessä *Miesten maailman nurjat lait* -kirjassa, joka olisi antanut mahdollisuuden tuoda asumisryhmän tavoitteita laajempaan julkisuuteen.⁶⁴ Aiheen käsittely jatkui kuitenkin arkkitehtien sisäisessä keskustelussa, sillä *Arkkitehti* -lehdessä julkaistiin vuonna 1969 Leif Sundströmin kirjoitus, jossa huomautettiin, että lähiöitä ei tulisi rakentaa ydinperheille vaan huomioiden perheiden ja asumistoiveiden moni-

naisuus, perheen ja työn yhdistäminen sekä mahdollisuus viihtymiseen ja sosiaalisten kontaktien muodostamiseen. Lisäksi hän vaati ”yksityisasunnon varustelukilpailun lopettamista” eli erilaisten asumispalvelujen sijoittamista alueelle.⁶⁵

Asumisryhmän esille nostamat teemat palasivat Yhdistys 9:n asialistalle syksyllä 1969, kun siihen perustettiin työryhmät Lapsi ja kaupunki sekä Avioliitto ja perhe. Ensin mainitun perusti Kirsti Nordin edistääkseen lasten leikkipaikkojen rakentamista kaupunkien keskustoihin. Jälkimmäisessä tarkasteltiin avioliiton merkitystä yhteiskunnallisena instituutiona huomioiden myös perheenäitien yksinäinen, muusta yhteiskunnasta eristäytynyt rooli.⁶⁶

Tärkeän vaikutuskanavan asumisryhmälle tarjosi *Naisen asemaa tutkivan komitea*, joka tilasi mietintöään varten tutkimuksen siitä, millaisia mahdollisuuksia asumispalvelujen toteuttamiseen käytännössä olisi.⁶⁷ Tällaista tutkimusta Yhdistys 9 ei laatinut. Sen sijaan mietintöön sisältyivät Kirsti Nordin laatimat, asumisryhmän tavoitteisiin pohjautuvat ehdotukset: Lähiöt tulisi suunnitella kompaktikaupungin idean mukaisesti, palvelut tuli tuoda asukkaiden lähelle ja ”yksityiset ihmiset, miehet ja naiset vapautetaan vapaa-aikanaan suoritettavista taloustöistä mahdollisimman pitkälle.”⁶⁸ Ruokatalouden, vaatehuollon, lasten hoidon ja kotien siivouksen hoitamista yhteisjärjestelyin perusteltiin sillä, että se olisi sekä yhteiskunnan että kotitalouksien kannalta tarkoituksenmukaisempaa.⁶⁹

Mietinnössä painottui Nordinin myöhemmälle työlle läheinen tema, lasten päiväkotien ja leikkialueiden käsittely: päivähoitopaikkojen tulisi sijaita ”lasten pihapiirissä, heidän luontaisella liikkuma-alueellaan, niin että he mm. itse voivat kulkea laitoksen ja kodin välin.”⁷⁰ Päivähoiton tiloja suunniteltaessa tulisi huomioida moni-

61. Sievänen 1966; Jertha Roos, Laulu yhdestä palvelutalosta. *Me Naiset* 15/1967, 28–31.

62. Kalliala 1966.

63. Katarina Eskola, Miten leskeä kohdellaan. *Uusi Suomi* 28.1.1968, 17; Kuusi 2000, 219; Kuusi 2003, 244. Eskola on myöhemmin toiminut kulttuurintutkijana ja kulttuurintutkimuksen professorina.

64. Katarina Eskola, *Miesten maailman nurjat lait*. Tammi 1968.

65. Leif Sundström, Asuttava ympäristö. *Arkkitehti* 66:3 (1969), 24–26.

66. Yhdistys 9:n toimintakertomukset vuodelta 1969 ja 1970. Yhdistys 9:n arkisto, 1D, DB, Kansan Arkisto; Tapani Lausti 1969, *Avioliitto ja yhteiskunta*. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

67. *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 5. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

68. *Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö* 1970, 125, 128.

69. *Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö* 1970, 125–126.

70. 1960–1970-lukujen kasvatusajattelussa lasten itsenäistymistä pidettiin tärkeänä tavoitteena, minkä vuoksi heidän oli hyvä oppia kulkemaan päiväkotimatkat itsenäisesti. Ks. Veera Moll & Essi Jouhki, Leikin paikka. Rakennettujen leikkiympäristöjen kehitys 1970-luvun Helsingissä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 59:1 (2021), 18–20.

muotoisuus siten, että tarjolla on kokopäivä-, osapäivä- ja tilapäishoitoa sekä ulkoleikkien ohjausta. Laitoksen tuli myös liittyä ”luontevasti sitä käyttävien lasten oleskeluympäristöön”.⁷¹

Asumisryhmä oli saanut järjestämissään tapahtumissa positiivista palautetta ideoistaan, mutta sille oli huomautettu, että ideoiden toteuttaminen ei ollut käytännössä mahdollista verolainsäädännöstä ja asumisrakentamista koskevista säännöistä johtuen. Asumisen normit estivät esimerkiksi yhteisesti käytettävien tilojen rakentamisen.⁷² Mietinnössä Nordin ehdotti näihin ongelmiin ratkaisuksi rasiteoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamista. Rasiteoikeuden nojalla oli mahdollista joko sopimuksella tai pakolla ”rasittaa” toista tonttia tai rakennusta toisen tontin tai rakennuksen hyväksi, eli esimerkiksi rakentaa tie toisen tontin kautta tai sijoittaa sille autopaikkoja. Kun rasiteoikeutta laajennettiin lasten leikkipaikkojen, päiväkotien, ruokaloiden, pesutupien ja saunojen rakentamiseen, palvelutalojen ja -alueiden rakentaminen tulisi mahdolliseksi.⁷³

Asumisryhmän 1960-lukulaisten tavoitteiden toteutuminen

Naisen asemaa tutkivan komitean mietintöä on pidetty suomalaisen 1970-luvun tasa-arvopoliitiikan käsikirjana,⁷⁴ mutta sen sisältämät kotitaloustöiden kollektivisointia koskevat tavoitteet jäivät ehdotuksen asteelle. Kompaktikaupungin idea sen sijaan vakiintui lähiösuunnittelussa 1960-luvun lopulla. Uusien tiiviisti kaavoitettujen ”betonilähiöiden” suunnittelussa huomioitiin jalankulkijat ja kävelijät alusta lähtien, ja leikkipaikat sijoitettiin taloyhtiöiden pihoilta, joten äitien oli helppo tarkkailla lasten leikkejä kotoa

käsin.⁷⁵ Palvelut alueille tulivat kuitenkin vasta jälkikäteen, ja kauppojen lyhyet aukioajat rajoittivat työssäkäyvien vanhempien elämää.⁷⁶

Yhdistys 9:n asumisryhmän ideoimaa asumisratkaisua yritti käytännössä kokeilla Armi Ratia, mutta ilmeisesti ei Yhdistys 9:n ideoiden pohjalta. Hän suunnitteli 1960-luvun lopulla rakentavansa Porvooseen Marikylän, joka olisi sisältänyt uuden Marimekon tehtaan sekä asunnot yrityksen työntekijöille. Suunnitelmista ehti toteutua yksi koetalo ennen kuin hankkeesta luovuttiin yrityksen taloudellisen tilanteen heikentymisen vuoksi.⁷⁷

Kirsti Nordin jatkoi työtä asumisryhmän tavoitteiden parissa kehittämällä suomalaista päiväkotiarkkitehtuuria. Laki lasten kunnallisista päiväkodeista astui voimaan vuonna 1973, mikä edellytti kuntien rakentavan runsaasti päiväkoteja. Hanna Tyvelän mukaan juuri Nordin esitteli päiväkodin arkkitehdeille julkisen palvelun ja rakennuksen muotona. Nordin suunnitelmien lähtökohtana oli lapsikeskeinen, turvallinen ja funktionaalinen arkkitehtuuri, jota hän visioi jo *Naisen asemaa tutkivan komitean* mietinnössä.⁷⁸

Yhdistys 9:n esille nostamiin teemoihin on aika ajoin kuitenkin palattu. Esimerkiksi Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (Tane) järjesti vuonna 1981 seminaarin Yhteisöasuminen ja tasa-arvo. Tanen pääsihteerinä oli tuolloin Yhdistys 9:n entinen puheenjohtaja Leila Räsänen.⁷⁹ Tanen seminaarissa Tanskan valtiollisen Byggeforskningsinstitutin edustaja Tarja Cronberg huomautti, että keskeinen syy siihen, miksi kollektiivipalvelujen varaan rakentuneet asumiskokeilut eivät yleistyneet oli se, että asuminen oli niissä kalliimpaa, koska aiemmin ilmaiseksi tehdystä kotityöstä piti maksaa.⁸⁰

71. *Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö* 1970, 114.

72. *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 6–7. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

73. *Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö* 1970, 127–129.

74. esim. Julkunen 1994.

75. Hankonen 1994, 26–27; Saarikangas 2014, 49, 53.

76. Saarikangas 2014, 55–56.

77. Antti Ainamo, Marikylä. Moderni utopia. Teoksessa Matti Peltonen, Vesa Kurkela & Visa Heinonen, *Arjen kumous. Suomalaisen 60-luvun toiset kasvot*. SKS 2003, 18–37.

78. Hanna Tyvelä, *Kirsti Nordin and Association 9. Feminist Architectural Practice and the Turning Point of the Welfare State in Finland*. Teoksessa Dirk van den Heuvel, Soscha Monteiro de Jesus & S.A. Hwang (toim.) *Architecture and Democracy 1965–1989*. TU Delft and Het Nieuwe Instituut 2019, 99–103.

79. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, *”Yhteisöasuminen ja tasa-arvo”*. Seminaari 10.12.1981 Säätytalolla. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 1982.

80. Tarja Cronberg, *Asuinyhteisö ja tasa-arvo – eilen tänään ja huomenna*. Teoksessa *”Yhteisöasuminen ja tasa-arvo”*. Seminaari 10.12.1981 Säätytalolla. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta 1982, 29.

Asumisryhmän suunnitelmien heikkous olikin, että se ei perehtynyt tarkemmin kollektiivipalvelujen järjestämisen ja käyttämisen taloudelliseen puoleen. Siinä missä Yhdistys 9 vaati lasten päivähoidon järjestämistä valtion ja kuntien rahoittamana,⁸¹ kollektiivipalveluista perheiden oli tarkoitus maksaa itse. Asumisryhmä ei kuitenkaan selvittänyt, oliko perheillä halua tai mahdollisuutta maksaa palveluista. Sen teksteissä huomautettiin ainoastaan ruoanvalmistuksen tehostuvan, kun se siirtyisi kotikeittiöstä kortteliravintolaan, ja vaadittiin lähiöiden kaavoittamista isommalle asukasmäärälle, jotta palveluilla olisi käyttäjiä.⁸²

Kollektiivipalvelujen järjestämisen ja käytön taloudellista puolta tarkasteltiin ainoastaan aikakauslehtijutuissa, joissa todettiin palvelutalossa asumisen olevan vain hieman kalliimpaa kuin tavallinen asuminen. Esimerkiksi Tanskan Carlssonin asuntojen vuokra oli 4 % kalliimpi kuin muualla Tanskassa, ja Ruotsin Hässelbyssä asukkaiden tuli lunastaa tietty määrä ruokailukuponeja kuukaudessa.⁸³ Nämä palvelutalot edustivat siis vuokra-asumista.

Kaupallisten palvelujen tuomista lähiöihin on kritisoitu siitä, ettei perheillä välttämättä ole niihin varaa.⁸⁴ Yhdistys 9 ilmeisesti ajatteli perheen tulojen kasvavan naisten kokopäiväisen palkkatyön ja perheverotuksen purkamisen myötä sen verran, että tehokkaasti tuotettujen – ja sen myötä edullisten – kotitalouspalvelujen käyttö olisi ollut perheille taloudellisesti edullista. Rahaa ei myöskään kuluisi kotitalouskoneiden hankkimiseen.⁸⁵

Yhdistys 9:n ehdottamien kortteliravintoloitten yleistymisen olisikin luultavasti vaatinut tuekseen lasten päivähoitoa ja lasten leikkipaikkoja koskevien lakien tapaisia velvoitteita sekä yhteiskunnan taloudellisen tuen. Edulliset työpaikka- ja opiskelijaruokat nimittäin edustavat kortteliravintolan ja kollektiivikeittiön ideaa, mutta niiden toteutumisen taustalla on sekä lain-

säätäjän määräämä velvoite tarjota työntekijöille edullista ja terveellistä ruokaa että valtion tähän tarkoitukseen määräämä taloudellinen tuki.⁸⁶

1970-luvun feministinen liike ei jatkanut Yhdistys 9:n tavoitteiden ajamista, vaikka sillä oli samoja tavoitteita. Marxilaiseen ajatteluun pohjannut 1970-luvun feministinen ajattelu esimerkiksi huomautti avioliiton merkitsevän naisille taloudellista riistoa, kun heidän suoritamaansa kotityötä ei laskettu osaksi tuottavaa työtä.⁸⁷ Ratkaisuksi tähän esitettiin yhtäältä naisten pidättäytymistä lasten hankkimisesta kokonaan ja toisaalta tehtiin samoja ehdotuksia, joita Yhdistys 9 oli esittänyt: lasten päivähoitoa tulisi laajentaa, isien tulisi osallistua lasten hoitoon ja asuminen tulisi järjestää yhteisöllisesti. Tällöin perheen tekisivät ruoan yhdessä tai vuorottelisivat ruoanlaitossa. Kollektiivipalveluiden tapaisiin ideoihin aikakauden feminismissä suhtauduttiin kielteisesti. Erityisesti kulttuurifeministisessä ajattelussa ruoanlaitto nähtiin taakan sijaan feminiinisen kulttuurin ilmauksena, jonka arvoa tulisi korostaa eikä rationalisoida sitä pois naisten elämästä.⁸⁸

Artikkeli on osa Koneen säätöön rahoittamaa Yhdistys 9:n historiaa käsittelevää tutkimushanketta (henkilökohtainen apuraha, apurahanumero 201805372). Kiitän lämpimästi nimettömiä vertaisarvioijia, teemanumeron toimittajaa Tiina Männistö-Funkia ja päätoimittajaa Anu Lahtista artikkelin työstämiseen antamastaan arvokkaasta palautteesta. Kiitos myös Markku Räisäselle (Kuopion varastokirjasto) Kaunis Koti -lehden kuvien skannaamisesta.

Etnologian dosentti **Arja Turunen** työskentelee tutkijana Jyväskylän yliopistossa.

Sähköposti: arja.h.turunen@jyu.fi

81. Lasten päivähoitoa käsitelleen työryhmän paperit. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto.

82. Sundström 1966a, 16; *Asumisryhmän loppuraportti* 1967, 2, 4. Yhdistys 9:n arkisto, 3H, HD, Kansan Arkisto; Sundström 1969, 24.

83. Sievänen 1966, 15; Roos 1967, 29.

84. Kriitikoista ks. esim. Kuusi 2000, 217.

85. *Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö* 1970, 125.

86. Työpaikkaruokailun kehittymisestä, ks. Kristiina Tarasti, *Elämän luukku. Valtion ravitsemuskeskus 1948–1988*. Valtion ravitsemuskeskus 1988, 71–85.

87. Birgitta Boucht & Carita Nyström, *Denna värld är vår!* Boklaget 1976, 14–15, 43–51.

88. Boucht & Nyström 1976, 23, 38–55; Vestbro 1982, 25–26; Myra Marx Ferree & Beth Hess, *Controversy and Coalition. The New Feminist Movement Across Four Decades of Change*. Routledge 1995, 45–47; Bergman 2002, 167–168.